

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2016. – Т. 33-34. – С. 102-109

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2016. – Volume. 33-34. – pp. 102-109

УДК: 327

© Лариса Коврик-Токар¹

Формування європейських ідентичностей в Україні

Кожен народ є доволі різноманітним за історичною долею, системою духовних пріоритетів, культурною спадщиною. Але добровільна європейська інтеграція, прикінцевою метою якої є політична інтеграція, що розпочалась у другій половині ХХ ст. з країн Західної Європи, передбачала наявність великої кількості характерних спільних рис у політичних культурах їхніх суспільств. Тому Україні потрібно віднайти ці спільні детермінанти, що зможуть створити нерозривний зв'язок між Європейською спільнотою та Україною. Хоча культура українця є переплетінням міжкультурної взаємодії двох макроцивілізацій Сходу, на думку автора, Україна тяжіє до західного типу суспільства з його відкритістю, демократичністю, толерантністю, які складають базові цінності європейців.

Ключові слова

Ідентичність, колективна ідентичність, європейські цінності, європейська інтеграція.

The European identity formation in Ukraine

Every nation is quite diverse in terms of his historical destiny, spiritual priorities, and cultural heritage. However, voluntary European integration, which is the final aim of political integration that began in the second half of the twentieth century from Western Europe, provided for an availability of large number of characteristics in common in political cultures of their societies. Therefore, Ukraine needs to find some common determinants that can create inextricable relationship between the European Community and Ukraine. Although Ukrainian culture is an intercultural weave of two East macrocivilizations, according to the author, Ukraine tends to Western-style society with its openness, democracy, tolerance, which constitute the basic values of Europeans.

Keywords

Identity, collective identity, European values, European integration.

Постановка наукової проблеми та її значення. Суспільно-політичні процеси в Україні останніх років яскраво ілюструють важливість для нашої держави бути частиною великого Європейського дому. Європейський вектор політики країни і у внутрішньому, і в зовнішньому контексті, передбачає значну трансформацію різноманітних сфер життя. Здавалося б, підписання договору про асоціацію з ЄС та його ратифікація країнами-членами мали б стати запорукою значних успіхів у напрямку більш тісної співпраці з даним інтеграційним утворенням, однак і досі залишається низка проблем (не беручи звісно до уваги війну на Сході), що віддаляє нас від бажаної інтеграції. Однак, ми не будемо зупинятися на низьких економічних показниках, рівні корупції чи матеріальному становищі більшості українців. Наша наукова розвідка присвячена проблемі більш багатогранній та неоднозначній – формуванню європейської ідентичності українців. Зважаючи на значну актуалізацію питань ідентичності в сучасній західній науці, для українських дослідників є теж широке незвідане наукове поле для вивчення окресленої проблематики. Адже чи можна прагнути бути частиною об'єднаної Європи, якщо не кожен українець може ідентифікувати себе європейцем? Тому вивчення механізмів формування європейськості українців є надзвичайно актуальним завданням, як в теоретичній, так і в практичній науковій площині.

Аналіз останніх досліджень із проблематики. Феномен ідентичності широко вивчався низкою наукових шкіл і напрямів ще з другої половини минулого століття, однак широкий спектр

¹ Кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна, Email: l.kovryk-tokar@chnu.edu.ua

проблем, які він зачіпає, провокує його дослідження і сьогодні. У соціально-політичному вимірі це поняття актуалізовано у різноманітних контекстах: національної свідомості (Й. Гердер, Е. Ренан, Б. Андерсон, Е. Гелнер, Ф. Майнеке, Г. Сетон-Вотсон, Е. Сміт та ін.), зв'язку національної ідентичності з процесами демократизації суспільств (Е. Гобсбаум, Ю. Габермас та ін.), етнопатриархату (У. Альтерматт, П. Брас, К. Вулф та ін.), пошуків основ української національної ідентичності (М. Міхновський, І. Франко, Д. Донцов та ін., а також наші сучасники – Л. Нагорна, М. Кармазіна, О. Майборода, Є. Головаха, Г. Касьянов, Р. Шпорлюк та ін.), мультикультуралізму (Ч. Тейлор, М. Кастельс та ін.), критики концепту ідентичності (С. Холл, З. Бауман, В. Хьосле, Р. Брубейкер, Ф. Купер та ін.). Серед найновіших досліджень варто назвати наукові роботи А. Киридон, Т. Воропаєва, М. Козловець, М. Пірен тощо.

Мета та завдання статті. Метою та головним завданням даного наукового дослідження є висвітлення формування європейських ідентичностей в Україні.

Виклад основного матеріалу. Етимологічно термін ідентичність походить з латинської мови, від дієслова *identificare* – ототожнювати, встановлювати співпадіння. Однак в сучасній науці не має єдиного визначення поняття ідентичності, все залежить від контексту, в якому дослідник прагне вивчати дане явище, якісних ознак та індикаторів їх оцінювання тощо. До прикладу, сучасний європейський мислитель Умберто Еко у своїй роботі «Коли на сцену приходять Інший» (1996), з'ясовуючи, чи існують елементарні поняття, що є загальними для всього людського роду та мають свої відповідники у будь-якій мові, зазначає, що «у багатьох культурах відсутні поняття, що здаються нам очевидними: наприклад, поняття субстанції, що має певні властивості (як у виразі «яблуко – червоне»), або поняття ідентичності ($a=a$)»². Тобто, концепт ідентичності не є ані очевидним, ані гомогенним конструктом, що має беззаперечний смисл і цінність у різних соціокультурних контекстах. Для нашої наукової розвідки ми використовуємо визначення ідентичності, яке запропонував Ерік Еріксон у своїй роботі «Ідентичність: юність та криза» (1967). Зокрема, він описував ідентичність як «суб'єктивне натхненне відчуття тотожності і цільності... формування ідентичності передбачає процес одночасного відображення та спостереження, процес, що відбувається на всіх рівнях психічної діяльності, завдяки якій індивід оцінює себе з точки зору того, як інші, на його думку, оцінюють його порівняно із собою і в межах значимої для них типології; у той же час він оцінює їх судження про нього з точки зору того, як він сприймає себе порівняно з ними та з типами, що є значимими для нього... описаний процес відбувається в постійній зміні та розвитку»³.

Однак, коли ми говоримо про ідентичність, ми не можемо описувати її лише як певний атрибут, специфічна риса суб'єкта. Можна погодитися із твердженням французького дослідника Жака Рансьєра, що ідентичність є відношенням суб'єкта до самого себе і оточуючих його людей, тому варто розрізнити процес ідентифікації та суб'єктивності⁴.

Отже, погляди представників психоаналітичної та антропософської шкіл щодо проблеми ідентифікації можна звести до такого знаменника. З одного боку, дане явище є феноменом соціального життя людини. З іншого, ідентичність характеризується своїм інформаційно-комунікативним та нормативно-регулятивним значенням. У першому випадку мова йде про діалогічність, котра притаманна і внутрішній (індивідуальній), і зовнішній (соціальної) ідентичностям. Нормативно-регулятивна характеристика проявляється у гарантуванні підтримки соціального порядку, який у сучасному світі перетворюється на так званий «життєвий стиль», неодмінною умовою котрого є свобода вибору.

Окрім вище вказаних теоретичних підходів, проблематику ідентичності вивчали в рамках есенціалізму, примордіалізму, конструктивізму, ще раз доводячи багатогранність феномену ідентичності і складності визначення єдиного правильного наукового підходу до її дефініювання.

Що ж так цікавить українських дослідників, коли йде мова про європейські ідентичності і чи схильні українці до переймання і формування цих ідентичностей у своєму розвитку як суспіль-

² Еко У. (2001) «Когда на сцену приходит Другой». Режим доступу: / http://www.pseudology.org/Eco_Umberto/Kogda_na_sцену_prikhodit_Drugoy2.pdf (дата перегляду 10.11. 2016)

³ Эриксон Э. (1996) «Идентичность: юность и кризис». Москва Режим доступу: // <http://www.studfiles.ru/preview/6177633/> (дата перегляду 10.11. 2016)

⁴ Рансьер Ж. (2006) «На краю политического» / Пер. с франц. Б. М. Скуратова. Москва: *Практика*. Режим доступу: // http://rebels-library.org/files/rancier_na_kraju.pdf (дата перегляду 10.11.2016)

ство, яке відносить себе до західної цивілізації? Зауважимо, що Європейський Союз має систему цінностей, що поєднують окремих людей та нації, надаючи їм дещо загальну, спільну ідентичність. Така спільність, європейська ідентичність є історичним результатом розвитку європейського регіону, розвитку та поєднання культур європейських народів. Духовний та культурний спадок Європи побудовано на комбінації грецької філософії, романського права, християнства, гуманізму, просвітництва, духовності.

Європейські цінності, як влучно зазначає Марія Пірен, є не чим іншим, як стандартами певних технологічних процедур у різних галузях життя суспільства і діяльності держави, наприклад, для формування органів державної влади й управління (стандарти демократії), взаємодії гілок влад, діяльності партій та існування багатопартійної системи загалом, ставлення влади і громадян до права, взаємодії між державою і громадянином (аспект прав та свобод людини), управління економікою (в тому числі, освітою й наукою), налагодження діалогу влади з суспільством і т. ін.⁵. Безсумнівно, головними, центральними цінностями для європейського суспільства, які потрібно захищати та посилювати, є людська гідність та відповідальність, а також солідарність. Перераховані цінності всі є частками загального духовного та культурного спадку Європи.

Наша держава після здобуття незалежності постала перед проблемою пошуку нових світоглядних орієнтирів, вироблення національної концепції власної етнокультурної самобутності. З цього часу найбільш вдалою і логічною стала теза про європейскість українців, тяжіння до західного, а не східного світу. Тому зрозуміло, Україна активно включилася у процес творення концепту об'єднаної Європи⁶. В останні десятиріччя це супроводжувалося активізацією політичних, економічних та культурних взаємодій.

На нашу думку, в широкому розумінні, поняття європейскість визначається не лише географічним положенням, а й спільними факторами історичного розвитку, що супроводжувалися процесами різного роду злагодженої дії та протистоянь; етнокультурними спільностями та особливостями розвитку кожного окремого народу.

Як зазначає дослідниця О. Ігнатова, «європейскість – це цивілізованість, культурність, вихованість, цілісність, почуття здорового націоналізму тощо. Європейскість – це індивідуалізм та егоїзм у найкращому розумінні тих слів. У певному розумінні – це також самодостатність»⁷.

Для усвідомлення європейскості українцями важливим чинником виступає формування колективної ідентичності, яка складає основу держави, адже завдяки їй визначається поведінка та погляди еліти і суспільства на ті політичні інститути, що повинні функціонувати в державі і природньо найбільше їй пасують. Як зазначав Б. Андерсон, колективна ідентичність має свою особливість, оскільки вона повинна «уявлятися» колективом, тобто суспільством⁸. Вона конструється завдяки впровадженню єдиної системи освіти, національного міфу, політичної карти, перепису населення, єдиного стандарту мови тощо⁹. Звідси випливає, що лише державі як інституту притаманні такі важелі впливу, котрі можуть сформувати колективну ідентичність, націю.

Варто наголосити, що побудова колективної ідентичності має два напрями: посилення існуючої і створення нової. В першому випадку, мова йде про створення умов, за яких ідентичність стає знову пріоритетною для суспільства. Наприклад, розгортання війни за національним принципом, нагадує індивідам та групам про їхню культурну приналежність. В другому випадку, внаслідок суспільного розвитку створюються нові умови, в яких можна створити певну ідентичність і нав'язати її іншим. Для сучасної України характерні обидва напрями. З одного боку,

⁵ Пірен М. (2015) «Європейські цінності та їх реалізація у сфері державної служби та кадрової політики України». *Збірник наукових праць Національної академії державного управління*. №1. 2015. Режим доступу: file:///C:/Users/user-pc/Downloads/znpnadu_2015_1_9.pdf (дата перегляду 10.11.2016)

⁶ Чабанов В. (2013) «Етнокультурний вимір європейскості українців». *Українознавчий альманах*, випуск 11, 2013. Режим доступу: file:///C:/Users/user-pc/Downloads/Ukralm_2013_11_68.pdf (дата перегляду 10.11.2016)

⁷ Ігнатова О. (2013) «Масмедіа і сучасні стереотипи в контексті Україна – Європа». Режим доступу: http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-4_18.htm. (дата перегляду 10.11.2016)

⁸ Андерсон Б. (2001) «Уявлені спільноти. Міркування щодо походження і поширення націоналізму». *Критика, Київ*. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/anders/and.htm> (дата перегляду 10.11.2016)

⁹ Там само.

українці завжди більшою мірою (особливо західні області) тяжіли до європейської цивілізації, хоча їм й був притаманний внаслідок багатьох історичних процесів і східний традиціоналізм. Але лише Революція гідності та агресія Росії дали поштовх до відстоювання національної незалежності і тих цінностей, котрі притаманні саме європейцям. З іншого боку, в силу значного впливу того ж спільного історичного минулого із Російською імперією, а потім і СРСР, у східному векторі цивілізаційного розвитку Україна не безпідставно вбачала загрозу своєму існуванню. Тому створення нових умов політичного, економічного, суспільного життя через прагнення до інтеграції в європейські структури дало поштовх до формування нової європейської ідентичності в Україні.

Оскільки вплинути на формування колективної ідентичності може держава або політичні групи, тому саме держава, в особі політичних інститутів, зацікавлена посилювати існуючу або конструювати нову колективну ідентичність, щоб збільшити власну легітимність і ефективність. Швидке виконання поставлених завдань перед суспільством значною мірою залежить від того, на скільки саме суспільство пов'язує себе з існуючими політичними інститутами, сприяє і реагує на заклики влади. В свою чергу, політичні групи посилюють або створюють нові колективні ідентичності в процесі боротьби за владу. Це дає їм можливість досягнути необхідної більшості в суспільстві для отримання перемоги¹⁰.

Однак, політична група або держава, для конструювання колективної ідентичності, мають створити суспільству нове (або актуалізувати старе) усвідомлення самого себе, донести його, і створити умови, в яких нове знання стане актуальним.

Для появи будь-якого типу колективної або особистої ідентичності має з'явитися образ «іншого», на тлі якого і відбувається процес самоідентифікації¹¹. Очевидно, що з огляду на існування чітко визначених кордонів ЄС «інший» автоматично з'являється за їх межами. Тому, як зазначає Н. Пелагеша, об'єктивною основою постановки європейської ідентичності є дихотомія «ми – вони», яка виражається в протиставленні «ми – громадяни Європейського союзу, а вони (ті, хто за кордоном) – ні»¹².

На підтримку цього підходу можна навести думку Бернхарда Гісена, який вважає, що у процесі створення будь-якої колективної ідентичності найпершим є створення кордонів, які позначають різницю між внутрішнім та зовнішнім, чужим та своїм, рідним та нерідним, друзями та недругами, культурою та природою, просвітництвом та варварством. Окрім того, формування колективної ідентичності, на думку вченого, передбачає створення відповідного коду, що дає можливість вирізняти її серед інших соціальних реалій¹³.

Підкреслимо також, що колективна ідентичність «європеєць», котра ґрунтується на усвідомленні особливості географічного положення та відокремленості території Європи певними (нехай навіть уявними) кордонами, є укоріненою в історії субконтиненту та свідомості народів Європи. «Поряд з формуванням націй одним з феноменів раннього нового часу було усвідомлення європейцями своєї культурно-політичної спільності. Поняття Європа стало актуальним на фоні відкриття нових континентів та знайомства з іншими цивілізаціями, релігіями та культурами. При всіх етнічних та конфесійних відмінностях європейські народи об'єднувала спільність історичного походження, території, християнської віри, культурних та політичних тради-

¹⁰ «Конструювання колективної ідентичності: виклики глобальним державам». (2012). Частина I. *Демократичний Альянс*. Режим доступу: <http://www.dem-alliance.org/news/konstruyuvannja-kolektivnoi-identichnosti-vikliki-globalnim-derzhavam-chastina-i.html> (дата перегляду 10.11.2016)

¹¹ Киридон А. (2015) «Європейська ідентичність «Європа без кордонів» і жало «Чужого». *Зовнішні справи*. 2015. Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/jevropeiska-identichnist-jevropa-bez-kordoniv-i-zha/> (дата перегляду 10.11.2016)

¹² Пелагеша Н. (2008) «Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації». [Текст]: монографія. К.: НІСД, 2008. Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Pelagesha.pdf> (дата перегляду 15.10.2016)

¹³ Giesen B. (1998) «Intellectuals and the Nation: Collective Identity in a German Axial Age». *Cambridge University Press*, available at: // http://books.google.com.ua/books?id=roW1NCPgjFQC&pg=PR7&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (accessed 15.10.2016)

цій¹⁴. Отже, існування європейської ідентичності впливає з факту існування кордонів ЄС, оскільки за ними існує образ «іншого», чужого, не такого, як вони.

Відомий американський вчений С. Хантінгтон у своїй праці «Хто ми? Виклики американській національній ідентичності» зауважує, що індивід, так само як і група, мають власну ідентичність, проте індивіди можуть знайти і віднайти свою ідентичність через групу¹⁵. Ідентичності конструюються під тиском чи впливом свободи, вони показують нам хто ми, як себе уявляємо і що про себе думаємо. Автор продовжує, що ідентичності визначаються особою, але є продуктом взаємодії між особою та іншими. Люди можуть прагнути до ідентичності, а залишатимуться неспроможними сформувавши її, навіть якщо їх надихатимуть ті, хто вже володіє нею. Тут вчений наводить приклад Європейського Союзу, який як не прагнув, не зміг вплинути на формування європейської ідентичності турків, ще більше заплутавши їхню самоідентифікацію. Тому вони чітко не можуть визначити, чи вони належать до Європи, Заходу, чи до Близького Сходу, чи є частиною мусульманського світу. І нарешті С. Хантінгтон робить припущення, що вибір ідентичності має ситуативний характер. В одних випадках люди прагнуть, щоб їх ідентифікували з якоюсь групою, щоб показати, чим вони різняться з іншими. В інших – це прагнення показати тісні відносини та взаємозалежність з іншими індивідами¹⁶.

Таким чином, спираючись на методологічний доробок конструктивістів, можна стверджувати, що європейська ідентичність є конструйованим феноменом. З цього можна зробити деякі висновки: існують цілі, задля досягнення яких європейська ідентичність створюється; європейська ідентичність постає як результат реалізації європейською елітою політики ідентичності. Чітко визначеними та ґрунтовно розробленими механізмами конструювання європейської ідентичності є розвиток громадянства; створення наднаціонального символічного простору ЄС; формування загальноєвропейського інформаційно-комунікативного простору; здійснення політики європейської колективної пам'яті та розвиток наднаціональної системи бібліотек; наднаціональна культурна політика; наднаціональна мовна політика з метою створення *lingua franca* для об'єднаної спільноти; наднаціональна освітня та спортивна політики ЄС як чинники згуртування спільноти.

З огляду на це, прагнення України відповідати критеріям членства Європейського Союзу є шляхом не лише долучення до спільних загальноєвропейських політик, а й механізмом конструювання європейської ідентичності нашої держави. Повертаючись до європейськості українців, зауважимо, що вона проявляється, насамперед, у прагненні до свободи й незалежності, демократичності взаємин, толерантності. Саме ці риси притаманні багатьом європейським народам. Тому, погоджуємося із думкою В. Чабанова, що ми є європейці, в першу чергу, навіть не завдяки особливостям географічного розташування, скільки завдяки способам усвідомлення своєї етнопатриотичної приналежності та вираження патріотизму¹⁷. Свідченням цього є спільні історичні та культурно-мистецькі події, схожості розвитку суспільств.

Принагідно наведемо також бачення дослідниці Т. Воропаєвої, яка зазначає, що для осіб з розвинутою європейською і високою національною ідентичністю характерна більш конструктивна ієрархія життєвих смислів (домінують екзистенційні й самореалізаційні смисли) та вищий рівень патріотизму, ніж для осіб з низькою європейською та національною ідентичністю, в яких домінують гедоністичні та статусні смисли¹⁸. Це підтверджує той факт, що членство в ЄС не обов'язково може означати високий рівень культури держави та ступінь європейськості, єв-

¹⁴ Киридон А. (2015) «Європейська ідентичність «Європа без кордонів» і жало «Чужого». *Зовнішні справи*. 2015. Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/jevropajska-identichnist-jevropa-bez-kordoniv-i-zha/> (дата перегляду 10.11.2016)

¹⁵ Huntington S. P. (2004). «Who are We? The Challenges to America's National Identity». *Simon and Schuster, 2004*, available at: https://books.google.com.ua/books?id=6xiYiybkE8kC&pg=PR11&hl=ru&source=gb_s_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false (accessed 15.10.2016)

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Чабанов В. (2013). «Етнокультурний вимір європейськості українців». *Українознавчий альманах, випуск 11*, 2013. Режим доступу: file:///C:/Users/user-pc/Downloads/Ukrainm_2013_11_68.pdf (дата перегляду 10.11.2016)

¹⁸ Воропаєва Т. (2012). «Трансформація національної ідентичності громадян України та українських мігрантів в контексті цивілізаційного поступу України (1991–2011 рр.)». *Українознавчий альманах*, 2012. Вип. 7. – С. 41.

ропейцями можуть себе називати й ті народи, які не є членами союзу, але географічно та цивілізаційно ідентифікують себе із Європою.

У цьому ключі вартими у ваги є твердження М. Козловець. Автор зазначає, що інтеграція в європейський простір – це не лише фізичне приєднання до тих чи інших європейських чи атлантичних структур, а насамперед, творення всередині країни сучасних інституцій, які забезпечуватимуть конкурентоздатність економіки, технологій, предметно-політичних, освітньо-культурних практик. Найважливішою якістю сучасних держав є їх здатність до інноваційного розвитку, яка, у свою чергу, залежить від характеру політичної, економічної, соціальної і ціннісних систем суспільства на його постіндустріальній стадії¹⁹. Очевидно, що інтеграція України в європейські структури – це не стільки засвоєння зовнішніх форм європейського життя, часом розкладкових і минутих, скільки вічної культурної та інтелектуальної спадщини, духу творчості, громадянської поведінки і всього того, що зветься «громадянським суспільством».

Водночас належить усвідомити, що європейська перспектива – це не лише демократичні традиції, свобода руху ідей, товарів, фінансів тощо, а й насамперед, новий рівень відповідальності. Відповідальності за дотримання високих стандартів у багатьох галузях, а надто – за спільне майбутнє, за ту саму спільну ідентичність, яка нині намагається виокремитися із непростої взаємодії різних національних культур. Саме різних, незважаючи на їхню не раз констатовану дослідниками подібність.

Висновки. Загалом, можемо підсумувати, що попри складність визначення концепту колективної ідентичності, дана проблематика цікавить широке коло дослідників, й українських зокрема. Формування колективних ідентичностей, в даному випадку європейських, є довгим і складним процесом, адже він значною мірою передбачає створення спільної самоідентифікації для країн-членів ЄС, і не тільки, з урахуванням їх національної специфіки та самобутності. Сучасний Європейський Союз через низку обставин є надзвичайно строкатим у етнічному, релігійному, расовому сенсі, що може стати підставою для розмов про міфічність загальноєвропейської ідентичності. Попри це існує спільна політична культура, спільні цінності, такі, як свобода, гідність, демократія, правова держава, громадянськість, толерантність, справедливість, що й формують той спільний європейський простір і які дають підстави стверджувати про існування спільної європейської ідентичності.

З іншого боку, Україна перебуває на етапі формування і поширення європейських ідентичностей, хоча цей процес також зіштовхується із значними труднощами. Чи усвідомлюють українці свою європейськість? Однозначно так, проте вони ще не відкидають частини тих стереотипів, які сформовані впродовж десятиліть в рамках тоталітарного режиму. Цей процес може тривати довго. Окрім того, конструювання європейської ідентичності накладається на незавершений процес національної самоідентифікації і зіштовхується із формуванням регіональних колективних ідентичностей, на додачу наша держава перебуває у стані війни, що теж впливає на сподівання і прагнення українців, їх самовизначення. Попри це, оптимістичним є той факт, що для України Європа у цивілізаційному вимірі не була втрачена повністю, ми говоримо, що повертаємося до європейського дому, а не вступаємо до нього як чужинці. Для сучасних українців притаманна свобода, демократія, прагнення до справедливості, толерантність, що у поєднанні із чіткою, логічною проєвропейською позицією української еліти та реальними реформами посилюватиме нашу європейськість.

Список джерел

1. Андерсон Б. (2001) «Уявлені спільноти. Міркування щодо походження і поширення націоналізму». *Критика*, Київ. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/anders/and.htm> (дата перегляду 10.11.2016)
2. Воропасва Т. (2012). «Трансформація національної ідентичності громадян України та українських мігрантів в контексті цивілізаційного поступу України (1991–2011 рр.)». *Українознавчий альманах*, 2012. Вип. 7. – С. 39 - 45.

¹⁹ Козловець М. (2014). «Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст». *Вісник Запорізької державної інженерної академії*, №35. Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_35_14.pdf (дата перегляду 10.11.2016)

3. Ігнатова О. (2013) «Масмедіа і сучасні стереотипи в контексті Україна – Європа». Режим доступу: http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-4_18.htm. (дата перегляду 10.11.2016)
4. Эко У. (2001) «Когда на сцену приходит Другой». Режим доступу: http://www.pseudology.org/Eco_Umberto/Kogda_na_scenu_prikhodit_Drugoy2.pdf (дата перегляду 10.11.2016)
5. Эриксон Э. (1996) «Идентичность: юность и кризис». Москва Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/6177633/> (дата перегляду 10.11.2016)
6. Киридон А. (2015) «Європейська ідентичність «Європа без кордонів» і жало «Чужого». *Зовнішні справи. 2015*. Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/jevropeiska-identichnist-jevropa-bez-kordoniv-i-zha/> (дата перегляду 10.11.2016)
7. Козловець М. (2014). «Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст». *Вісник Запорізької державної інженерної академії*, №35. Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_35_14.pdf (дата перегляду 10.11.2016)
8. «Конструювання колективної ідентичності: виклики глобальним державам». (2012). Частина І. *Демократичний Альянс*. Режим доступу: <http://www.dem-alliance.org/news/konstruyuvannya-kolektivnoi-identichnosti-vikliki-globalnim-derzhavam-chastina-i.html> (дата перегляду 10.11.2016)
9. Пеллагеша Н. (2008) «Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації». [Текст]: монографія. К.: НІСД, 2008. Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Pelagesha.pdf> (дата перегляду 15.10.2016)
10. Пірен М. (2015) «Європейські цінності та їх реалізація у сфері державної служби та кадрової політики України». *Збірник наукових праць Національної академії державного управління*. №1. 2015. Режим доступу: file:///C:/Users/user-pc/Downloads/znpnadu_2015_1_9.pdf (дата перегляду 10.11.2016)
11. Рансьєр Ж. (2006) «На краю политического» / Пер. с франц. Б. М. Скуратова. Москва: *Праксис*. Режим доступу: // http://rebels-library.org/files/rancier_na_kraju.pdf (дата перегляду 10.11.2016)
12. Чабанов В. (2013) «Етнокультурний вимір європейськості українців». *Українознавчий альманах*, випуск 11, 2013. Режим доступу: file:///C:/Users/user-pc/Downloads/Ukralm_2013_11_68.pdf (дата перегляду 10.11.2016)
13. Giesen B. (1998) «Intellectuals and the Nation: Collective Identity in a German Axial Age». *Cambridge University Press*, available at: http://books.google.com.ua/books?id=roW1NCPgjFQC&pg=PR7&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (accessed 15.10.2016)
14. Huntington S. P. (2004). «Who are We? The Challenges to America's National Identity». *Simon and Schuster, 2004*, available at: https://books.google.com.ua/books?id=6xiYiybkE8kC&pg=PR11&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false (accessed 15.10.2016)

References

1. Anderson, B. (2001) «Upravleni spilnoty. Mirkuvannia shchodo pokhodzhennia i poshyrennia natsionalizmu». *Krytyka, Kyiv*. URL: <http://litopys.org.ua/anders/and.htm> (дата звернення: 10.11.2016)
2. Voropaeva, T. (2012). «Transformatsiia natsionalnoi identychnosti hromadian Ukrainy ta ukrainskykh mihrantiv v konteksti tsyvilizatsiinoho postupu Ukrainy (1991–2011 pp.)». *Ukrainoznavchy almanah*, 2012. Vol. 7. – pp. 39 - 45.
3. Ignatova O. (2013) «Masmedia i suchasni stereotypy v konteksti Ukraina – Yevropa». URL: http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-4_18.htm. (дата звернення 10.11.2016)
4. Eko U. (2001) «Kohda na stsenu prykhodyt Druhoi». URL: http://www.pseudology.org/Eco_Umberto/Kogda_na_scenu_prikhodit_Drugoy2.pdf (дата звернення 10.11.2016)
5. Erikson E. (1996) «Identychnost: yunost y kryzys». *Moskva*. URL: <http://www.studfiles.ru/preview/6177633/> (дата звернення: 10.11.2016)
6. Kyrydon A. (2015) «Yevropeiska identychnist «Ievropa bez kordoniv» i zhalo «Chuzhoho». *Zovnishni spravy. 2015*. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/jevropeiska-identichnist-jevropa-bez-kordoniv-i-zha/> (дата звернення: 10.11.2016)

7. Kozlovets M. (2014). «Yevropeiska intehratsiia i natsionalna identychnist: ukrainskyi kontekst». *Visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, №35. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_35_14.pdf (data zvernennia: 10.11.2016)
8. «Konstruiuvannia kolektyvnoi identychnosti: vyklyky hlobalnym derzhavam». (2012). Chastyna I. *Demokratychnyi Alians*. URL: <http://www.dem-alliance.org/news/konstruyuvannja-kolektivnoi-identichnosti-vikliki-globalnim-derzhavam-chastina-i.html> (data zvernennia: 10.11.2016)
9. Pelahesha N. (2008) «Ukraina u smyslovykh viinakh postmodernu: transformatsiia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti v umovakh hlobalizatsii». [Tekst]: monohrafiia. K.: NISD, 2008. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/Pelagesha.pdf> (data zvernennia: 15.10.2016)
10. Piren M. (2015) «Yevropeiski tsinnosti ta yikh realizatsiia u sferi derzhavnoi sluzhby ta kadrovoy polityky Ukrainy». *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia*. №1. 2015. URL: file:///C:/Users/user-pc/Downloads/znpnadu_2015_1_9.pdf (data zvernennia: 10.11.2016)
11. Rancier G. (2006) «Na kraiu politicheskoho». *Moskva: Praksis*. URL: http://rebels-library.org/files/rancier_na_kraju.pdf (data zvernennia: 10.11.2016)
12. Chabanov V. (2013) «Etnokulturnyi vymir yevropeiskosti ukrainsiv». *Ukrainoznavchyi almanakh*, vol. 11, 2013. URL: file:///C:/Users/user-pc/Downloads/Ukralm_2013_11_68.pdf (data zvernennia: 10.11.2016)
13. Giesen, B. (1998) «Intellectuals and the Nation: Collective Identity in a German Axial Age». *Cambridge University Press*, available at: http://books.google.com.ua/books?id=roW1NCPgjFQC&pg=PR7&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (accessed 15.10.2016)
14. Huntington, S. P. (2004). «Who are We? The Challenges to America's National Identity». *Simon and Schuster, 2004*, available at: https://books.google.com.ua/books?id=6xiYiybkE8kC&pg=PR11&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false (accessed 15.10.2016)